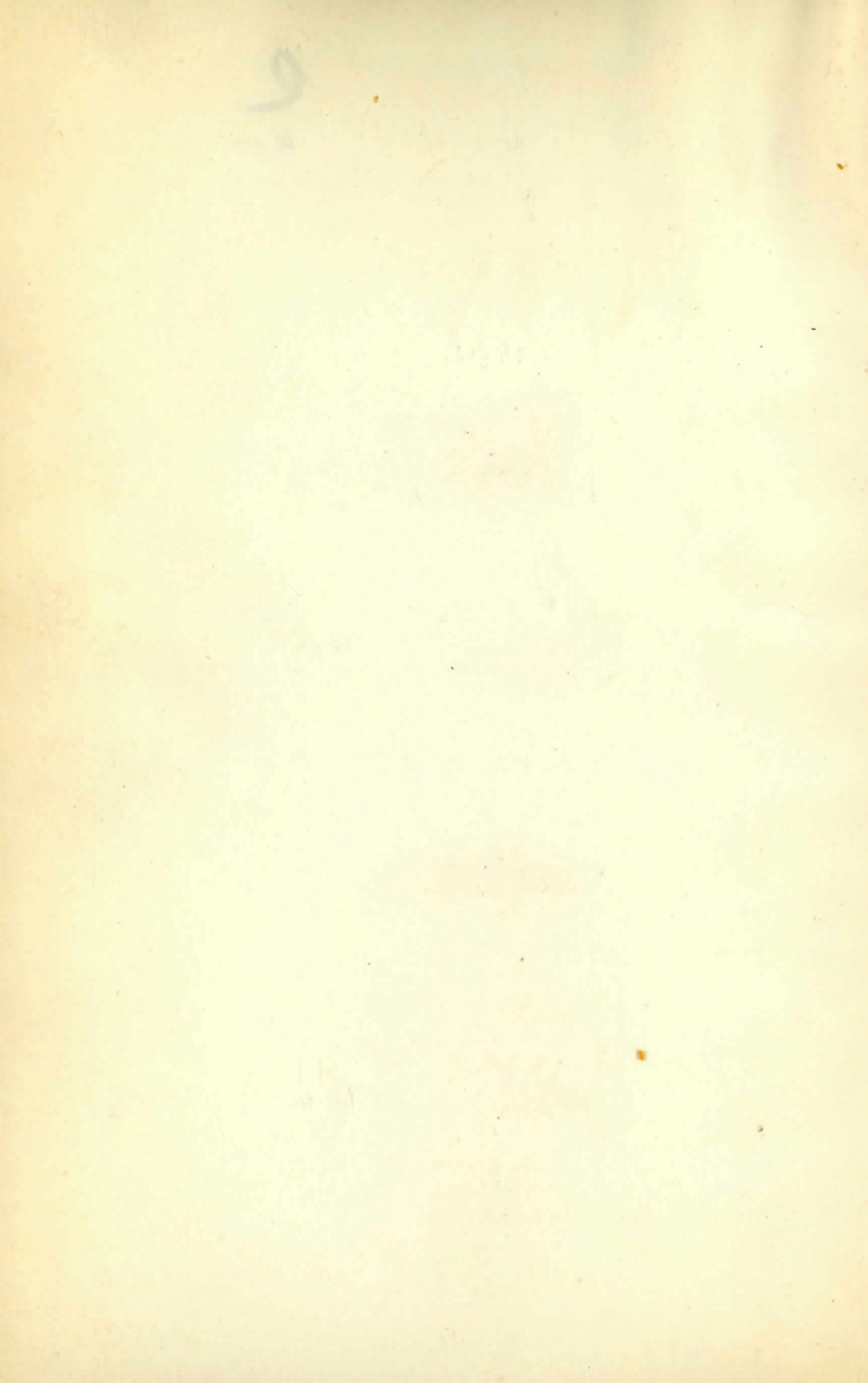

Csak olvasótermi használatra!

PB
6820

DUNAŐZHAJÓZÁSI
TÁRSASÁG...

10
PB
6820
2. AZ ELSŐ CS. KIR. SZAB.

DUNAGÖZHAJÓZÁSI TÁRSASÁG

PÉCS MELLETTI

KÖSZÉNBÁNYÁI.

AZ 1900-IKI PÁRISI VILÁGKIÁLLÍTÁS ALKALMÁBÓL
A BÁNYÁSZAT BARÁTAINAK FELAJÁNlja

A TÁRSASÁG.

Csak helyben
használatra

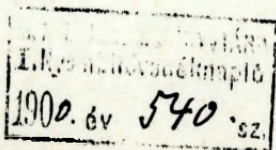
197295

A TÁRSASÁG SAJÁT KIADÁSA.

Metall.

247a

AZ ELSŐ CS. KIR. SZAB. DUNAGŐZHAJÓZASI TÁRSASÁG
PÉCS MELLETTI KÖSZÉNBÁNYAI.

Történelmi bevezetés.

A Magyarország délnyugati részében Budapesttől 170 kilométernyi távolságban (légvonal) fekvő pécsi szénképződmény, miután a rétegek helyenkint a felszínig terjednek, ugyan már régóta ismeretes, azonban eleinte csak kezdetleges, a fában bővelkedő vidék csekélyebb szükségletét kielégítő és majdnem kizárólag a környékbeli kovácsok céljaira szolgáló kőszénbányászat fejlődött. Csakis az I. cs. k. szab. Dunagőzhajózási társaság, mely az 1830-iki évben alapított, emelte a pécsi szénbányászatot azon virágzásra, melynek Pécs városa a négy utolsó évtizedben tapasztalt hatalmas felvirágzását jó részben köszöni. (Pécsnek 1857-ben 17.000, 1899-ben 38.000 lakosa volt.)

Nevezett társaság, mely jelenleg 178 gőzhajóval 4050 km. folyamhosszt (Duna, Tisza, Dráva, Száva, Boszna stb.) bejár, már 1852-ben 71 gőzhajóval birt és az Osztrák-Magyar Monarchia legnagyobb szénfogyasztója volt, úgy, hogy folyton növekedő szénszükségletének állandó fedezésére kellett gondolnia. Miután különféle kísérletek után meggyőződött, hogy a pécsi szén a gőzhajózás céljaira igen alkalmas, a pécsi szénmedenceze azonfelül a társaság működési körének körülbelül közepére és a Dunához elég közel esik, Pécs város határában, a mai Pécs-bányatelepen magánosoktól az első szénbirtokot vásárolta és 1853-ban megkezdte a kőszénbányá-

szatot. Ezen esztendőben az első — az András-akna — mélyítettett, mely még jelenleg is a legnagyobb szénmennyiséget adja.

Az 1852-ben vásárolt szerzeményt az 1853—61-iki években, magánosoktól való kisebb és a következő nagyobb vásárlások követték. 1854-ben az első cs. k. szab. Dunagőzhajózási társaság bérszerződést kötött Pécs városával, ennek a Káposztás völgyben fekvő széntelepeit illetőleg, melyet 1857-ben ezen, valamint a Nagybánya völgyben fekvő városi szénbányabirtok megvétele követett. Még 1855-ben Riegel Antaltól a Karolina-bányát, 1864-ben Czvetkovits Ferencztől az Istenáldás-bányát, 1867-ben Littke Lőrincztől, ennek Lőrinczbányáját a Fekete-hegy bányatársulat birtokával együtt megvásárolta, mi által majdnem az egész, Pécs város határában fekvő szénterület a társaság birtokába került. 1868-ban a pécsi székesegyházi uradalom szabolcsi szénbányáit bérelte ki és még ugyanazon évben Thiesz Henriktől (harmadik kézből a pécsváradi alapítványi uradalomtól) a nagy kiterjedésű vasasi köszénbányák is a társaság tulajdonjogába jutottak. 1874-ben a magyar gőzhajózási társulat összes birtokának átvétele alkalmával, a szabolcsi György-bánya és a valamikor Miesbach-Drasche-féle somogyi bánya is, nemkülönben a pécsi székesegyházi uradalom somogyi bányáinak bérelte is a társaság birtokába került.

1878-ban az első cs. k. szab. Dunagőzhajózási társaság a Victoria-szénbánya-társulatnak pécsbányatelepi Juliánna nevű (azelőtt báró Czindery) bányáját bérelte ki, míg 1892-ben Koch Ferencztől a somogyi és pécsbányatelepi Vasgyármező nevű bányájára*) szerezte meg a tulajdonjogot és ezekkel a még Pécs városa tulajdonát képező, a Lámpás völgyben levő és a székesegyházi uradalom somogyi bányáinak bérletét is megszerezte.

1895-ben a Victoria-társulatnak pécsi (Juliánna-bánya) és

*) E bánya azelőtt a „csetnek-pécsi“ és „pécsi köszénbánya és gépgyár“ részvénytársulaté volt.

váraljai — azóta ismét eladott — bányáit vásárolta, melyekkel a püspöki hosszuhetényi és kárászi községbeli bánya bérlete is a társaság tulajdonába szállott.

Ez által a társasági pécsvidéki bányabirtok kikerekítése teljesen befejeződött, Pécs, Szabolcs, Somogy, Vasas és Hosszuhetény községekben az egész közsénterület 15 km.-nyi szakadatlan hosszúságban a társulat tulajdonába vagy sok évi bérletébe jutott és az északi Baranyában is nagyreményű szénbányák a társulat kezére kerültek.

Az összes bányaművek 1898. év végén következő nagysággal birtak:

Község	Tulajdon bányatelkek m ²	Bérelt bányatelkek	Bérbeadó
Pécs	5,242,613	451.164	Pécs sz. kir. város
Szabolcs	775.790	1,883.079	
Somogy	1,780.170	2,096.463	} pécsi székesegyházi uradalom
Vasas	8,099 824	—	
Hosszuhetény . .	—	1,106.768	} pécsi püspöki uradalom
Kárász	—	721.863	
Összesen	15,898.397	6,259.337	
Főösszeg	22,157.734		

A bányákhoz tartozó földbirtok 1898. végével 659 katasztrális holdat (379 hektár) tett ki.

Az egész bányamű 4 kerületre van osztva (Pécs, Szabolcs, Somogy, Vasas), melyek a pécsi bányaigazgatóság vezetése alatt állanak.

A kocsifovar drága és elégtelen is lévén, a társaság mindjárt a bányák megszerzése után azoknak a vízi uttal — a Dunával — való vasuti összeköttetéséről gondoskodott, 1854-ben a Bánya-Üszöghi szárnyvonalat (5.72 km.), 1857-ben a személy- és teherközforgalmat is szolgáló Üszögh-Mohácsi fővonalat (54.84 km.) és 1873-ban a Szabolcs-Üszöghi szárnyvonalat (6.99 km.) építette.

A kőszénfekveteket tartalmazó lias Pécs mellett.

A mecseki kagylómész-csuestól éjszakkeletre Vasasig húzódó hegygerincz a pécsi maggyürödésnek keleti nyulványa és feltöréses alkotással bír, mi délen a szabolcsi, éjszakra pedig a mánfai konglomerát-törmelék települési viszonyaiban fejeződik ki.

A kőszénfekveteket tartalmazó pécsi lias a hegyláncz déli oldalán van, délkelet felé dől és fekvőjében a közel 1000 *m.* vastag rhäti homokkő kíséri.

A szénképződményt délnyugati részében harmadkori neogen-rétegek fedik, míg Szabolcsra az említett konglomerátok, tovább éjszakkeletre pedig gryphaea-márga és közép-lias takarják. A productiv lias, ott, hol mészrétegek és konglomerát képezik a fedőt, nagy lias utáni elmosatásoknak volt alávetve.

A pécsi szénhegység geologiai korát ugyan kezdettől fogva liasinak mondták, azonban csak az Arietites geometrikus Opper alapján, melyet a 22. fekvet fedőjében találtak, volt határozottan alsó-liasinak jellegezhető.

A szénfekveteket tartalmazó hegység átlag 800 *m.* vastag és a főcsapás irányában, tehát délkelettől éjszaknyugat felé való hossza körülbelül 15 *km.* Főképen az agyagpala és homokkő, azután alárendelten márgarétegek és agyagvaskölencsék — mindannyi váltakozva települven egymásra — teszik össze. Délnyugaton az agyagpala, helyenként 70 százalékkal, válik uralkodóvá, míg éjszakkeletre, Vasason a homokkő van hasonló mértékben túlsúlyban, a hol tehát a lias-medenczébe való eredeti leülepedés, úgy látszik, nagyobb hatálylyal ment végbe. A productiv képződményben, különböző közökben 100-nál több fejtésre részint érdemes, részint nem érdemes szénfekvet megegyező dőléssel telepedett le, a szénpadok összvastagsága pedig körülbelül 50 *m.*, mi az egész képződmény vastagságának 6 százalékát teszi.

A fejtésre méltó fekvetek száma, melyeket főfekveteknek mondanak és melyekhez a 0.5 *m.*-nél vastagabbakat szá-

mitják, 25—30. Vastagságuk leginkább 0·8—1·3 m. és több fekvetben — még pedig nagy kiterjedésben — sokszor 4—10 m.-nyi vastagság észlelhető.

A fekveteket a fektől a fedő felé emelkedő számokkal különböztetik meg.

A szénmedenceze legnagyobb részében a főfekvetek azonosságát részint a Dunagőzhajózási társaság bányaműveleteinek folytonossága, részint vezérkövületek által állapítják meg. A Conchylia-padok különösen az András-aknában fejlődtek ki nagy számmal. Ezen agyagpalában dus medencezészben a 2. sz. egész a 22. számú fekvetig 20 kövületpad ismeretes, míg éjszakkeleten az András-aknától Vasasig legfőlebb 6—7 ily pad fordul elő.

Jellemző, hogy a kövületek leginkább csak a szénfekvetek közeli fedőjében fordulnak elő, még pedig mindig a legfinomabb agyagpalában. A fauna kis, szakadozott teknőkben fejlődött, mi a medenceze bármelyik részében előforduló padokról áll.

(A szemeses homokkőben és bitumenes fénylő palában nincs Conchylia. Az előfordulásból egy a parthoz közeli delta-területre lehet következtetni, melyen a fauna fejlődésének feltételei különbözök és korlátozva voltak.)

A képződmény változó rétegzése miatt a kövületpadok igen nagybecsű utmutatóul szolgálnak. A *Cardinia specialis* ugyan többé-kevésbbé tulnyomólag minden padban meg van s azért nem jellemző, de más kísérői a fekvet-csoportok elnevezésére rendszeren elégséges utbaigazítást — még pedig a következőképen — adnak:

1. A 2. sz. fekvetre jellemző a sp. *Gervillia*.

2. A 3. sz. fekvetre a sp. *Phasionella*, *Ceromya infraliasica* és sp. *Turbo*.

Igen elszórtan csinos *Trigoniákat* találtak.

A sp. *Phasionella* a fekvethez közeli fedőben fordul elő.

3. A 4. sz. fekvetre: *Ostrea irregularis*, *Melania*, *Mytilus Morrisi* és sp. *Gervillia*.

4. Az 5. és 6. sz. fekvetre: *Ceromya infraliasica*, *Perna*

infraliasica, *Modiola Dulmaschi* Ferg, *Lima gigantea*, sp. *Chemnitzia*, *Plagiostoma*. A *Phasionella* itt a távolabbi fedőben van, míg a 3. sz. fekvetnél, mint említve volt, közel van a fekvethez.

5. A 12. sz. fekvetre Vasason: *Panopaea liasina*. Ez az előfordulás eddig csak egy egészen különálló teknőben észlelhető.

6. A 17. sz. fekvetre: *Panopaea liasina*, annyira tulnyomó az egész medenczében, hogy helyenként a *Cardinia*-t is kiszorítja.

7. A 18. sz. és 20. sz. fekvetre: az András-aknától délre helyenként egy öblösebb *Panopaea*.

8. A 22. sz. fekvetre: *Phasionella*, *Ceromya*, *Ostrea irregularis*, *Perna infraliasica*, *Mytilus Morrisi* és az említett, az alsó liasra különösen jellemző *Arietites geometricus* Opper, melyet azonban eddig csak az András-akna déli bányarészében találtak.

Halmaradványokat még eddig nem találtak a productiv liasban. Ha tényleg egészen hiányoznának, azt a liasi árterület esetleges elszigeteltségének és a sekély vizállásnak kellene betudnunk.

Nem rég az András-aknában a 11. sz. fekvetben egy *Plesiosaurus biconcav* úgyékesigolyúira akadtak.

Növénykövületek közül leginkább *Calamites*eket lehet fatörzsektől és ágaktól eredő homokkőmagvak alakjában találni, még pedig leginkább a 4., 7., 12. és 20. fekvet közvetlen fekvőjében.

Sajnos, hogy *Pterideák*, mint *Taumatopteris*, *Lacopteris Münsteri*, *Jeanpaulia Münsteriana*, *Sagenopteris*, *Täniopteris* stb. igen ritkán találhatók. *Pallyssia Braunii* és *Equisetites Ungeri* jobban vannak elterjedve. A finom, duslevelű *Pterideák*, úgy látszik, csak a 4. fekvet fölötti szintekben fordulnak elő.

Mik a *Molluskák*, mint említve volt, leginkább a szénfekvetek fedőjéhez kötvék, addig a *Calamites*ek, valamint a *Pterideák* tulnyomólag a fekvőben, csak másodsorban a meddő közbeágyazásokban és még sokkal ritkábban találhatók a fekvetek fedőjében.

A szénfekveteknek, valamint az azokat elválasztó és kíséző kőzetpadoknak kifejlődése teknő- vagy lencscalakus ez oknál fogva a fekvetek kifejlődése nem állandóan egyöntetű, hanem a rendes határokon majd felül, majd alul van.

Határozott jelek arra engednek következtetni, hogy a fekvetek deltaterületen, mely a liasi tengerparthoz közel volt, keletkeztek.

A fekvetek főcsapása délnyugat-éjszakkéleti irányu, dőlésük $30-40^{\circ}$ délkelet felé. Az eltérések nem ritkák, de helyi természetűek.

Az éjszakkéleti medenczerészben, vagyis Szabolestól Vasasig még néhány fejtésre érdemes fekvet van a 25. fekvet fedőjében (melyeknek hiánya a délnyugati medenczerészben helyi, harmadkor előtti elmosatásoknak tulajdonítható).

A főfekveteknek egymástól való merőleges távolsága igen különböző. Mig pl. a városi Lámpásbányákban feltárt *legfekübb* 1. sz. fekvetesoport (mely 3 fekvetből áll), a következő Juliannatároi 2. sz. fekvettől körülbelül 350 m.-nyire van, addig a többi ezen 2. fekvetet követő főfekvet. a 3., 4., 5., 6., 7., stb. a 25. sz. fekvetig, sokkal kisebb, 16. legföljebb 80 m.-nyire van egymástól.

A pécsi liás-korszak leggazdagabb széntelepülése a 11. és 12. sz. fekvet szintjében van, mely megközelítőleg a képződmény *közepével* esik össze.

Mint sajátságos jelenséget az u. n. gömbös szentet kell fölemlíteni, mely a vasasi Thommen-aknának több fekvetében s azonkívül a Schroll-aknától éjszakra a 6. sz. fekvetben található.

Forgási testek alakjában. kúp-, ellipszoid-, henger-, s végre gömbképen fordulnak elő. A szép fénylőszén elszórtan rejti őket, felületükön *fényesre csiszoltaknak* látszanak és könnyen válnak el az őket takaró széntől.

Ezen viszonyok igen nagy valószínűséggel mutatnak arra, hogy ezek járulékosan kerültek a szénbe.

Ha nem telepedtek le mint már szilárd görgeteg, mely idősebb fekvetektől ered, akkor *tönkszerű* növény-

maradékoknak tekinthetők. Csak kevés mutat a felületen *héjas, központos* alkatot, mely concretiókra engedne következtetni.

Az eddig talált legnagyobbak 40 cm. átmérőjűek.

(A jellemző kőzetmintáknak és kőzetszelvények képeinek kiállított gyűjteménye a pécsi szénhegység viszonyait szemlélteti.)

Az első cs. kir. szabad.

dunagőzhajózási társaság köszénbányászata.

A társaság a Lias-hegységbeli pécsvidéki feketeszenbányászatot, mely 15 km. hosszukiterjedésben Pécs sz. kir. város és Szabolcs, Somogy, Vasas, Hosszuhetény községek határaitban van, — 1853-ban kezdette meg.

A szállításra került szenet majdnem kizárólag oly aknákból nyerik, melyek a modern bányázás eszközeivel: szállító, vízemelő és szellőztető gépekkel el vannak látva. Csakis Somogyon és a Lämpás-völgyben van 3 kisebb terjedelmű tárabányászat. Legmélyebb akna a pécsi kerületben levő 266·94 m. mély Schroll-akna.

Az akna segítségével való feltárás a települési viszonyoknak megfelelőleg rendszeren úgy történik, hogy a lehetőleg a fedőben mélyített akna *fejtési emeletekre* osztatik, melyek egymástól megközelítőleg 40 m. függélyes távolságban vannak. Ez emelet magasságnál a fejtési pillérek dőlés irányában mért hossza 55—60 m.

Az emelettelepítésnél az akna körül legelőbbben is téresebb ür, a rakodó hely vájatik ki. Ebből a szénrétegek csapására lehetőleg merőlegesen hajtatik a főkeresztvágat. A fejtésre méltó szénrétegek a keresztvágat mindkét oldalán a csapás irányában menő alapközléssel táratnak fel.

Ha valamely szénréteg alapközléje jó mellékközzettel és megfelelő fekvéssel bír, úgy annak alapközléje a következő, a fő keresztvágattól körülbelül 300 m. távolságban telepített osztókeresztvágat részére, fő szállítóközlélül szolgál.

Természetes, hogy az alapközlék rendes munkabavétele előtt kellő levegőáramról kell gondoskodni.

Ez úgy történik, hogy a főkeresztvágattól 10—15 m. távolságban a *hajtandó* közle, az ugyanazon szénrétegen levő legközelebbi felső fejtésemelet közléjével egy, a szénréteg dőlésében hajtott fészellőztető feltöréssel, melynek hossza rendszeren 60 m. körül van, köttetik össze. Az említett feltörésből 10—20 méter magasságban az alapközlével párhuzamosan a széntelep csapásának irányában a levegő közle telepítetik és a *közlevége* valamivel az alapközlevége mögött elmarad. E két párhuzamos közle rövid 20 m.-es közökben ismét légfeltörésekkel köttetik össze. Minden újabb ilyennemű feltörés telepítése után, az előtte levő közle vagy légmentesen elzáratik, vagy berakatik. Így a légáram kénytelen a közle utját előhaladásában követni.

A főkeresztvágattól 300 m.-re jobbra és balra végződik a vágat fejtési pillére. A következő osztókeresztvágat részére meghagyandó biztonsági pillér tekintetbe vételével, e határ és a főkeresztvágat közt, szénben a felső fejtési emeletig két, egymástól 30—50 m. távolságban levő párhuzamos feltörés hajtatik. E feltörések egy, két vagy három vízszintes középszinttel köttetnek össze, miáltal 300—600 m² nagyságú szénpillérek keletkeznek.

A feltöréseknek egymástól való távolsága és a középszintek száma, a szénréteg vastagságától, a fedőközet jóságától, azaz szilárdságától és a fejlődő robbanó lég mennyiségétől függ. Megfelelő, előnyös feltételek mellett az osztópillérek méretei nagyobbakra szabhatók. A munkások biztonsága első sorban vétetik tekintetbe e munkálatoknál.

A jó levegő az említett két feltörésben felfelé áramlik és így a szén lefejtése megkezdhető; és pedig akként, hogy a felsőbb 10—20 m. magas és 30—50 m. hosszú pillérben foglalt szén a fejtési határtól a főkeresztvágat felé haladva kiszedetik.

Az I-es számú pillér fejtését megfelelő rövid távolságban követi lépcsőszerűleg a II-ik, III-ik stb. pilléré.

A fejtési munka jobb fedőkőzettel bíró szénrétegeknél oly módon történik, hogy a munkás *egyszáru* csákányával a szénréteg egy puhább s rendszeren rosszabb minőségű padjában dőlés irányában *rést* csinál, hogy a keményebb padoknak csákánynyal vagy fesztőrúddal történő lefejtését megkönnyítse. Az aláreselt szénpadok azonban többnyire már saját súlyuk következtében leszakadnak. A szénrétegben előforduló pala közbeágyazások esetleg a fejtésben visszamaradnak.

Kemény szemű és szilárdabb szénrétegeknél előnyösen tetőfejtés alkalmaztatik. Ez esetben az alsó pillér fejtése vétezik elsőnek, míg a felsőbbek ezt lépcsőzetesen követik. E fejtési módnál rendszeren annyi tömedék áll rendelkezésre, hogy a kivájt üregek ezzel berakhatók.

Gyakori azon eset, hogy egy ily 300 m. hosszú szénpillér települési zavarok által, melyeknek határai a szénréteg dőlésétől többé-kevésbé eltérnek, több elszigetelt részre osztatik, mi által a fejtés természetes határok közé szorittatik. Ilyenmü pillérek a rendes 300 *méternyi* előkészítésre való tekintet nélkül — a közvetlen az *alapközle* felett levő pillért kivéve — bármikor kiszedhetők.

A lefejtett szénnek az *alapközlebe* való szállítása *vaslemezvályukban* történik, sőt kisebb dőlésnél, vasuttal ellátott feltöréseken *egyszerűen lefékeztetik*. Az alapközleben a szén mindkét esetben *csillékbe* töltetik, melyekbe 5·5 *métermázsza* fér. 10—20 megtöltött csilléből egy vonat kerül ki, melyet egy ló azután az aknához szállit. Az akna-szállítás *szállítókaszon*, géppel történik.

Átlag 100 csille szénre 20—30 csille agyagpala esik. Ez utóbbi termény vagy tömedéknek használtatik fel a bányában vagy pedig a bányán kívül mint értéktelen anyag egyszerűen kidöntetik.

Szállításra jelenleg 8 akna szolgál. Ezekben összesen 736 lóerejű 9 szállító gép működik. Ez aknák közül 3 a pécsi, 3 a szabolcsi, 1 a somogyi és 1 a vasasi kerületben fekszik.

A bányában és a *felszínen* a szállítás emberi erővel

és lovak által közvetítetik. Az ezen célra használt lovak száma 66. Ezenkívül a pécsi és szabolcsi kerületben a felszínen levő 3 láncszállítás és a vasasi kerület Thommen aknáját a somogyi kerület Rücker aknajával összekötő 3·25 km. hosszú kötelpálya, mely által a szabolcsi pályaudvarhoz való leg-rövidebb összeköttetés létesült, szintén szénzállításra valók. A bányában és a felszínen fekvő ugynevezett bányavasutaknak az 1898-ik év végével mért hosszúsága 117.653 m.; a rajta járó csillék száma: 4250.

Az üzemnek folytonosságban tartására legfontosabb a *szellőztetés és vízmentesítés.*

A szellőztetés az aknabányászatnál kivétel nélkül mesterséges, t. i. gépek által történik. Az elhasznált levegő a függélyes vagy lejtős akna szája felett álló, gépek által hajtott lapátos szellőztetők segítségével a bányából kiszivatik; természetesen, hogy a külső jó levegő a bánya többi nyílásain betódulva, azt pótolja.

A 4 bányakerületben jelenleg 7 Pelzer- és Guibal-rendszerű szellőztető és egy Körting-féle exhaustor működik. Hajtógépeik összesen 370 lóerőt képviselnek. Az általok per-czenként kiszivható légmennyiség tömege 11.900 m³.

A tiszta levegőnek elosztása a bányában olyképp történik hogy a külső jó levegő, mely rendszeren a szállító-aknán át száll le a legmélyebb szintig, itt a főkeresztvágaton keresztül az alapközlékben oszlik el szabályozható mennyiségben. Az így keletkező áramok az egyes egymás mellett és fölött fekvő munkahelyeket bejárják, lassankint a felső szintig jutnak és a szellőztető szívó hatása következtében mint elhasznált és megromlott bányalevegő ismét a szabadba kerülnek. Egy-egy munkásra percenkint 2—3 m³ jó levegő számítottatik; oly helyeken, hol robbanólég fejlődik, megfelelően több tiszta levegő szükséges. A munkások kivétel nélkül benzintöltésű, mágneses zárral ellátott biztonsági lámpákkal dolgoznak.

Az aknák fenekén összegyülekező viz kizárólag gőzzel hajtott nyomó-szivattyúk által emeltetik ki. Kivételt képez a vasasi Thommen, a somogyi Rücker és a pécsbánya-telepi

András-aknán levő 3 földalatti triplex-szivattyu, mely 1893, illetőleg 1897 és 1898 óta üzemben áll.

Jelenleg a felszínen 13, 940 lóerőt képviselő és a bányában 5, 77 lóerőt képviselő vízemelő-gép áll üzemben. Megjegyzendő, hogy e gépek különböző, részben legújabb rendszerűek. Az ezekkel percenként emelhető víz mennyisége összesen 12.790 m³.

Néhány akna tenger feletti magassága.

K ö z s é g	Az akna neve	Magassága a tenger színe felett méterekben	Legmélyebb művelési szintje méterekben
Pécsbányatelep	András-akna	225 ³¹⁹	255
"	Schroll-akna	231 ³⁰¹	266 ⁹⁴⁰
Szabolcs	György-akna	303 ³⁷⁰	250 ⁰⁰⁰
"	Ferencz József-akna	284 ¹⁷⁶	171 ³⁶⁴
Somogy	Rücker-akna	303 ¹⁷⁶	185 ²⁰⁰
Vasas	2. számú akna	213 ²⁶⁹	101 ¹⁰⁰
"	Thommen-akna	262 ⁴¹¹	143 ⁴⁰⁰

A pécsi szén vegyi tulajdonságairól és fűtő értékéről.

Elődeinknek bizonyára még sejtelmük sem volt, mily nagy fontosságra jut valamikor az általuk alig figyelemre méltatott fekete szén. A gőznek korszakában kezdődött csak a szénben rejlő, évezredek megtakarított hőség értékesítése, úgy, hogy a szén nemcsak a tulajdonképeni iparnál, hanem a mezőgazdasági termékek értékesítése körül is (szeszfőzők, keményítőgyárak, malmok, sörfőzők stb.) nagy szerepet játszik és bármely állam felvirágzására megfelelően nagy széntelepek létezése és azok minősége is befolyással van.

Magyarországban kiterjedt szénlerakodások vannak és — a vasutépítések korszakában — folyton új telepek felfedeztetnek és üzembe kerülnek, miért is gyakran joggal mondható, hogy vasutak épülnek szénbányáknak üzembe helyezése végett

és szénbányák nyitattak hogy a vasutak szénnel elláthatók legyenek.

E szénbányák között a barnaszén bányák többségben vannak, míg kiterjedt feketeszéntelep csak kevés létezik. Az utóbbiak közül az I. cs. kir. szab. dunagőzhajózási társaság birtokában Pécs vidékén levő kőszénbányák a legjelentékenyebbek.

A szénnek vegyi alkotása tekintetében főképp figyelembe veendő: a hamu-, viz-, koks- és bitumentartalom.

Hamutartalom. Általában véve a pécsi szén hamutartalom tekintetében a középtiszta kőszénhez tartozik. Az egyes széntelepek szene nagy különféleséget tanusít és hamutartalmuk 6% és 25% között ingadozik. A termelt darabosabb nyers szén hamutartalma a palának kézzel és az osztályozó készülékeken gépi uton történő kisedése által csökkentetik. Az elkokszolásra kerülő szén hamutartalmának leszállítását a szénmosók eszközlik.

A kisebb hamutartalmu szén koks- és brikettgyártásra használtatik fel, vagy mint kovácsszén, mozdony- és egyéb kereskedelmi szén értékesítettik, míg a csekélyebb értékű a bányákon a saját gőzkazánok fűtésére használtatik fel.

Gázban gazdagabb telepek szene gázgyárakban kerül felhasználásra.

Viztartalom. A pécsi szénnek viztartalma más szénfajokkal, akár bel- vagy külföldiek, akár kőszénnel vagy barnaszénnel összehasonlítva, igen csekély. A barnaszén magas viztartalma egyéb vegyi sajátságain kívül oka annak, hogy fűtőhatása csekélyebb mint a vízben szegény kőszéné.

Koks- és bitumentartalom. A szén fűtőereje és használhatósága attól függ, hogy minő mennyiségben van benne koks-, azaz szilárd szénanyag és bitumen, vagyis illó anyag, tehát mily mértékben alkalmas a kokszyártáshoz.

A szénnek fűtőereje nagyrészt a koksztartalomtól, helyesebben a szilárd szénanyagtartalomtól függ. Számos caloriameghatározás és gyakorlati próbafűtés azt igazolta, hogy

minél nagyobb a szén koksztartalma a bitumentartalomhoz viszonyítva, annál nagyobb a szén fűtőereje is.

A pécsi medencze valamennyi szénfaja — egy kisebb részt délnyugaton kivéve — tapadó.

Ez okból a pécsi szén legnagyobb része igen jól használható kokszyártáshoz, mind e mellett csak a legtisztább és hamuban legszegényebb széntelepek használatnak fel erre, miután a fogyasztók a kokszy tisztasága iránt immár nagy igényeket támasztanak. Mosott szén felhasználása által 10—14% hamutartalommal bíró kokszy nyerhető. A kokszy igen szilárd és kemény, e mellett könnyű, továbbá szép szürkefényű és nagy terhet bír el, úgy, hogy a pécsi mosott szénből készült kokszy minden más bel- és külföldi kokszyval kiállja a versenyt.

A pécsi szén bitumentartalma a legtöbb kő- és barnaszénhez viszonyítva meglehetősen alacsony fokú, minek megfelelőleg kokszytartalma igen nagy, miért az elkokszyolásnál a belőle nyert kokszy igen nagy mennyiségű és az adagolt szénnek körülbelül 75%-át teszi.

Eddig a kokszyártásnál a melléktermények, ammoniak és kátrány stb. előállítására nem volt üzemen. Ostrauban és Gleivitzben pécsi szénnel folytatott ebbeli kísérletek kedvező eredménnyel jártak.

A pécsi szén nagy kokszytartalma lényeges befolyással van fűtőhatására is és főoka, hogy a pécsi szénfajok nagyobb hamutartalmuak is, a belföldön annyira becsült, hamuban szegényebb, külföldi szenet a fűtőhatás tekintetében legalább elérik, többnyire azonban fölül is mulják.

Elméleti és gyakorlati fűtőérték. Az elméleti fűtőérték tekintetében eddig csak régebbi és szórványos meghatározásaink voltak. E hiányon segítendő, 1895—1896-ban a szénfajok egész sorozatának elemzése eszközöltetett, és az eredményből azután az elméleti fűtőérték kiszámított.

Ezen elemzések a következő 2 táblázatban foglaltnak

Dr. Schwackhöfer tanár szénelemzése.

Bánya- kerület	Akna	100 súlyrész szénben van					Caloriat érték
		széneny C	kőeny H	éleny O	légeny N	viz W	
Pécs	András-akna	78.48	3.67	4.60	1.19	1.11	7302
"	" "	81.10	3.85	4.60	1.28	0.92	7568
"	Schroll-akna	77.32	3.93	5.03	1.34	0.95	7288
"	Vasgyarmező-akna	78.44	3.94	6.26	1.34	1.38	7334
Szabolcs	Ferencz József-akna	82.30	4.22	4.42	1.42	1.29	7752
"	" "	77.65	3.96	4.97	1.45	1.47	7282
"	" "	81.43	4.19	5.11	1.39	1.19	7645
"	" "	78.59	4.01	4.52	1.41	1.38	7388
Somogy	Rücker-akna	77.75	4.11	6.40	1.39	1.47	7303
"	Józsa-tárna	78.34	4.12	6.00	1.43	1.01	7323
Vasas	Thommen-akna	75.81	4.22	7.44	1.24	1.61	7130
"	" "	74.85	4.05	5.78	1.23	1.27	7052
Átlag							7364

Dr. Kimont Izor, a társaság vegyész-e által eszközölt közvénelemzesek összeállítása.

Bányakerület	Akna	Szénfekvöl száma	Szénmenny C	Közmenny H	Élőmenny O	Legmenny N	Víz	Calorimiai érték	
Pécs	Schnoll-akna	7	78-68	5-28	2-25	1-18	1 00	7899	
	"	8	80-86	5-51	1-82	1-46	1-85	8162	
	"	10	82-40	5-71	3-23	1-29	1-21	8279	
	Andrács-akna	6	75-17	4-24	8-33	1-29	0-88	6273	
	"	7	84-25	4-88	1-40	1-18	1-58	8234	
	"	8	80-91	4-96	3-74	1-24	0-97	7901	
	"	10	82-20	4-80	2-03	1-49	1-00	8064	
	"	11	81-28	4-80	2-06	1-35	1-37	8302	
	"	15	74-74	7-26	1-27	1-27	1-77	7761	
	"	3	74-29	3-91	7-29	1-09	0-96	6967	
	"	4	74-94	4-01	8-62	1-02	1-15	7220	
	"	5	73-88	4-30	5-99	1-32	0-96	7029	
	"	6	72-28	4-92	7-21	1-75	0-98	7090	
	"	8	79-02	4-72	5-23	1-45	1-11	6681	
	Szabolcs	Ferencz József-akna	11	73-66	4-74	7-14	1-39	1-00	7221
"		12	77-70	4-60	7-14	1-17	0-87	7410	
"		13	72-43	4-34	4-30	1-30	1-11	7019	
"		13 os 14	80-99	5-14	5-30	1-36	1-01	7899	
"		15	83-01	5-10	3-20	1-40	1-17	8107	
"		16	75-35	4-62	8-22	1-27	1-14	7200	
"		20	66-15	4-42	7-44	1-39	1-00	6414	
"		22	66-15	4-42	7-44	1-39	1-00	7030	
Yasas		Thomson-akna	5	79-31	8-35	8-35	1-05	1-00	7019
		"	6	73-01	4-27	5-97	1-42	1-35	7019
		"	12	79-33	4-51	5-60	1-33	1-29	7655
		"	14	74-40	2-61	10-93	1-26	0-89	6480
		"	19	78-10	4-46	6-65	1-08	1-00	7448
		"	21	79-77	7-46	4-14	1-17	1-59	7431
		"	22	77-37	5-08	6-28	1-24	0-86	7564
	"	22 északi rész	76-52	4-61	5-96	1-62	1-56	7335	
	"	22 déli rész	82-51	4-73	3-88	1-26	0-92	7393	
	"	15 a	77-69	4-80	9-27	1-27	1-02	7423	
	"	16	73-35	3-98	9-42	1-35	0-83	684-6	
	"	23	77-19	9-05	8-94	1-27	0-98	680-2	
	Somogy	Rücker-akna							
		"							

Allár

7384
calorimiai

A szén gyakorlati fűtőértékének megítélésénél, mely nem csak a szén minőségétől, hanem a fűtőberendezés többé vagy kevésbé tökéletes voltától vagy állapotától, a szénrel a tűzben való bánástól, a kevéssé vagy jobban erőltetett fűtéstől is függ, az elméleti fűtőérték természetesen nem egyedül döntő, azonban más szénfajokkal való általános összehasonlításánál igen jó zsinórmértékül szolgál.

Tényleg 1 kg. pécsi szén $5\frac{1}{2}$ — $6\frac{1}{2}$ l., 1 kg. sajtolt szén $6\frac{1}{2}$ — $7\frac{1}{2}$ l. vizet gőzöl el és fűtőértékét tekintve, más szénfajokkal nem csak egyenrangú, hanem a legtöbbet tetemesen felül is mulja.

Egyéb tulajdonságok. A pécsi szén fajsúlya 1·3—1·6 között ingadozik. Bársonyfekete színe és zsiros fénye van.

Széntermelés.

A társulati bányák kőszéntermelése fennállásuk óta kitett:

Év	Méterm.
1853	22.628
1854	43 680
1855	70 402
1856	125.648
1857	203.346·5
1858	639.326·5
1859	1,021.616·5
1860	1,161.066
1861	1,290.101
1862	1,409.533
1863	1,680.155
1864	1,850.584
1865	2,037.112
1866	2,037.627
1867	1,800.122·5
1868	2,232.922
1869	2,702.744·5
1870	2,509.106·5
1871	2,778.963
1872	2,679.650·5
1873	2,727.294
1874	2,863.360·5
1875	2,513.234

Év	Méterm.
1876	2,899.182·5
1877	3,664.751·5
1878	4,084.226·5
1879	3,837.963·5
1880	4,555.670
1881	4,547.622
1882	4,074.553
1883	4,488.637·5
1884	4,938.757·9
1885	4,839.604·5
1886	3,838.976
1887	3,741.486
1888	3,536.721
1889	4,051.056·5
1890	4,557.029
1891	4,614.577·5
1892	4,969.588·7
1893	4,868.629·5
1894	5,500.179
1895	5,835.457·5
1896	6,146.403·5
1897	6,296.116
1898	6,526.100·5

Összesen 142,822.534·6 q

Brikett-gyártás (téglaszén vagy sajtolt-szén).

A pécsi széntelepek csak kevés darabos szenet adnak, mely tulajdonság különben a fűtésnél semmiféle hátránnyal nem jár, miután nagy tapadóképessége folytán a legfinomabb szénpor is minden rostélyon felhasználható. A darabos fűtőanyagot kereső közönség részére 1867 és 1871-ben 2 darab a belgiai Charleroi melletti Marcinellből származó, Middleton-Detombay rendszerű a szénkoczká-felületnek 1 cm^2 -jére körülbelül 55 kg.-nyi nyomással dolgozó szénsajtoló-gép állítottott fel. A porszén, mely e célra kitünően alkalmas, körülbelül 6—7% örölt szurokkal keverve gőzzel, 150°C -ra melegítetik és ily állapotban a körben járó sajtoló mintákba kerül.

Egy széntéglának sulya 10 kg. és $280 \times 189 \times 147\text{ mm}$ nagyságu. A 2 sajtót egy 40 lóerejű gőzgép hajtja és ter-

melőkéességük óránként 136—140 *q*, azaz naponként összesen 28 vagon.

A briketteknek, a mellett, hogy igen kitünő fütőanyagot adnak, azon előnyük van, hogy az időjárás befolyásának ellentállanak, fütőerejüket és alakjukat több évi fekvés után nedves helyiségekben, vagy akár víz alatt sem vesztik el és maguktól nem gyulladnak meg. Szabályos alakjuk és egyenlő súlyuk folytán az eladásnál és felhasználásnál a legbiztosabb ellenőrzést, valamint a raktári helyiségek legczélszerűbb kihasználását teszik lehetővé.

A brikett-gyártás kitett:

Év	Métermázsában
1867	37.440·5
1868	107.404
1869	125.722
1870	145.490·5
1871	245.385·5
1872	382.221
1873	222.008·5
1874	185.087
1875	160.563·5
1876	148.862
1877	199.755
1878	292.552
1879	357.246·5
1880	302.036
1881	317.334·5
1882	349.417
1883	309.008
1884	302.700
1885	153.131
1886	174.565
1887	171.755·3
1888	232.394
1889	226.895

Év	Métermázsában
1890	251.570
1891	353.310
1892	348.820
1893	341.890
1894	300.574·5
1895	294.215
1896	311.790
1897	270.220
1898	371.810
<hr/>	
Összesen	7,993.173·3

Koksz-gyártás (pírszén).

A jobb minőségű porszén értékesítése végett már 1860-ban két kokszkemence épült, melyeknek terménye azonban csak mozdonyfűtésre szolgált. A stíriai vasipar kokszszükséglete és a Pécs-Barcs-Kanizsai vasut kiépítése folytán 1868—1872-ben további kemenczék épültek, még pedig 20 a pécsi és 40 a szabolcsi kerületben (François és Gobiet rendszere), melyek egyenkint és naponkint 10—14 és összesen 600—720 *q* kokszot termelhetnek. 100 *kg.* szénből 75—82 *kg.* koksz kerül ki. Egy kemenczébe egyszerre mintegy 30 *q* szén rakatik. Az elkokszolás tartama 36 óra.

A pécsi kokszkemenczékkel 3 ürlepitő-szekrényből álló szénmosó van összeköttetésben. A szekrények mindegyikével óránként 35 *q* szén mosható.

A szabolcsi bányakerületben 1895. évben egy Wiesner-rendszerű új szénmosó telep építettett, melyben 5 drb W alakú, kettősszáru szarvas csatorna van, melyek mint áramkészülékek működnek és tiszta árut szolgáltatnak.

Ez a rendszer főleg tisztátlan porszénnél alkalmas, mivel ennél a mosási veszteségek kisebbek, mint a szítás ürlepitő szekrényeknél.

Ezen berendezés vizellátására két — egy 10 lóerejű lokomobillal hajtott — kétszeresen működő nyomó-szivattyú

szolgál, melyek mindegyike az áramkészülékeknek percenkint 450 l. vizet képes szállítani.

A Wiesner-féle szarvas csatorna szerkezetét a kiállításon levő minta magyarázza.

A legújabb időben a magyar, osztrák és boszniai vasgyárak a pécsi kokszot nagyobb figyelemre méltatják és miután a magyar államvasutak a viteldijakat mérsékeltek, továbbá a mosókészülékek tökéletesbitése által tisztább koksz lesz előállítható, alapos remény van, hogy ezen üzemág jobban fellendül és a pécsi kőszénbányák felvirágzását nagyban elősegíti.

A koksz-gyártás kitett:

Év	Métermázsa
1861	6.000
1862	10.830
1863	13.131
1864	18.644·5
1865	35.567·5
1866	47.191·5
1867	40.555·5
1868	46.538·5
1869	79.348·5
1870	62.745
1871	122.857
1872	134.426·5
1873	155.342·5
1874	107.952·5
1875	90.870
1876	19.888
1877	20.594
1878	27.438·5
1879	23.866
1880	139.144·5
1881	82.526·5

Év	Métermázsa
1882	38.341
1883	46.268·5
1884	37.546
1885	39.066
1886	45.630
1887	5.388
1888	96.372
1889	135.299
1890	261.565·5
1891	228.496
1892	21.294
1893	31.888·5
1894	102.502
1895	120.326
1896	155.504
1897	142.583
1898	81.903

Összesen 2.875.061

Széneladás.

Mint a bevezetésben említettük, az első cs. kir. szab. Dunagőzhajózási társaság a pécsi köszénbányákat ezelőtt 46 évvel csakis saját szükségletének fedezése céljából vette.

Magyarország vasuti hálózata akkortájban csak egyes és kevés vonalokból állott, a mozdonyfűtésre (még évtizedek után is) fa szolgált, az ország iparvállalatait pedig egy kezünk ujjain is össze lehetett számlálni. Természetes volt tehát, hogy a bányauzem első éveiben majdnem az egész szén-termelet a társaság maga használta fel.

A magyar vasutépítés és ipar fejlődésével a dunagőzhajózási társaság más fogyasztóknak szénrel való ellátását is szemügyre vette, minek következtében az eredetileg csak saját üzemi célokra szolgáló bányából hatalmas bányauzem fejlődött, mely a magyar ásvány-szén bányák legnagyobbjai közé

tartozik és fekete kőszén tekintetében az állam legnagyobb, legjelentékenyebb telepe.

A kőszén- és barnaszén-bányászat egészen elütő természete — nemesak Magyarországon, hanem másutt is — azt eredményezi, hogy a csekélyebb értékű barna szénből egy-egy bányamű aránylag nagyobb mennyiségeket termelhet és így a dunagőzhajózási társaságnak pécsi kőszénbányái, habár Magyarországon a széntermelés tekintetében számszerűleg a második helyen állanak, a jelenlegi 6·5 millió *q*-nyi termeléssel és felhasználással nem csak a magyar ipartelepek első sorában foglalnak helyet, hanem az egész Osztrák-Magyar Monarchia, sőt az európai kontinens legnagyobb és legjobban berendezett vállalataihoz számíthatók.

A társaság bányaterményei eladása, mely eleinte, mint említve, csekély volt és csak a helyi szükségletre szolgált, tetemesen emelkedett, mihelyt a mohács-pécsi, a pécs-baresi és később az alföldi vasut nagyváradi-eszéki vonala megnyílt és ez által egyrészt a vasuti szállítás az ország fogyasztási középpontjaihoz, másrészt Mohács felé a hajóval való tovább szállítás lehetséges lett.

Igy aztán valamennyi gőzhajózási vállalat a közép és az alsó Dunán és mellékfolyóin, sőt részben a Duna legalsó folyásában is a pécsi szenet használta; a vasutak által Magyarország nyugati részében és a nagy magyar Alföldön feltárt fogyasztási vidékeken pedig a pécsi szenet úgy kedvelik, hogy ma az erősen kifejlődött verseny mellett is, a fogyasztók hiven ragaszkodnak a megkedvelt, megszokott kitűnő tüzelőanyaghoz és mindenujjonnan berendezkedő iparvállalkozónak szintén ajánlják.

A pécsi szén felhasználása tekintetében a vasutak, a budapesti malom-, szesz- és karton-ipar is ép oly hamar tekintélyes tényezői lettek. Körülbelül 24 év óta ezen utóbbi budapesti ipartelepek évenként 500—700.000 *q* szenet vesznek és bizonyára jó kiszolgálásra és kitűnő tüzelőanyag szállítására vall azon örvendetes jelenség, hogy — a verseny által ostromolva — a legtöbb budapesti vevő 20 év óta összes szükségletét folytonosan csak innét fedezi.

Magyarország legnagyobb szénfogyasztója — a vasut — is mindjobban méltányolta a pécsi szenet, melyből mindinkább emelkedő mennyiségeket, jelenleg már majdnem 2 millió q-t használ a mozdonyok fűtésére, még pedig főképen a nagy emelkedéssel bíró hegyi vonalokon, melyek közül pl. a budapest—fiumei vonal szép, érdekes karszti vonalrészét említjük.

A külföldön, Ausztriában, Boszniában, Szerbiában, Romániában és Bulgáriában is a pécsi szén és az abból készült sajtolt- és pirszén is kedvelt és használt tüzelőanyag, melynek a tengeren (Fiume, Trieszt, Pola) való felhasználását csakis a még eddig igen magas viteldijak korlátolják.

A legújabb időben a magyar vasgyárak a pécsi pirszenet is mind jobban méltányolják, miért is remélhető, hogy ezen új fogyasztás — a magas kormány jóakarata és az érdekelt vasiparművek támogatása mellett a pécsi szénbányákat, melyek — tagadhatatlanul — Magyarországon jelenleg egyedül képesek a vasművek használatára alkalmas pirszenet gyártani és a piacra hozni — magas virágzásra segítik.

A társasági bányákban kellő kiválasztás és osztályozás által mozdonyok, gőzhajók, mozgonyok, nagyipartelepek és a kisipar kazánberendezései számára szolgáló fűtőszén, továbbá háztartási szén (sajtolt szén is), valamint kítünő, első minőségű kovácsszén (mosott is), valamint pirszén termeltetik.

A széneladás és a fogyasztó közönséggel való közvetlen érintkezés céljából Budapesten (V., Zrínyi-uteza 5. sz. a.) a társaság központi (bécsi) igazgatóságának külön osztálya — a *kőszénbányák elárusító hivatala* — működik, melynek ügykörébe a társaság által termelt szén eladása a belföldön, valamint a külföldön tartozik. A hivatal, illetőleg annak *igazgatósága* az érdeklődőknek minőség, árak, viteldijak stb. tekintetében minden kívánt felvilágosítást megad. A pécsi helyi széneladást a bányai igazgatóság maga eszközli.

A következő táblázat tájékoztat nyújt a társulati bányaterményeladás fejlődéséről 1874-től 1898-ig (a saját gőzhajózásnak szállított mennyiségeket bele nem értve).

Év	Szén	Sajtoltszén	Pirszén
	M é t e r m á z s a		
1874	817.176·5	167.234	107.952·5
1875	751.469	115.281	90.870
1876	817.630·5	150.894	16.623
1877	960.801·5	177.216·5	13.745·5
1878	1,122.754	268.349	17.588·5
1879	1,322.193	315.642	40.586·8
1880	1,573.809·5	302.213	137.312·7
1881	1,927.276·25	297.056·5	80.608·9
1882	2,050.013·5	301.206·25	32.858·5
1883	2,019.875·75	286.898	42.719
1884	2,391.202	266.477·8	38.795·5
1885	2,242.033·15	132.386·2	25.797
1886	1,865.494	132.004·5	25.251
1887	1,644.344·5	154.941·3	15.347
1888	1,644.733	182.147	68.166·5
1889	1,587.185·5	193.215·5	101.886·5
1890	1,809.446	208.669	185.059
1891	2,479.447	308.715·5	166.590
1892	2,375.931·1	302.349·5	28.360·5
1893	3,101.148·5	300.022·5	35.445
1894	3,291.233·3	223.699·5	96.965·5
1895	3,845.482·7	310.962·3	119.574·5
1896	4,134.612·7	255.088·5	157.720·5
1897	4,135.406	222.317·1	139.626·5
1898	4,212.051	272.672·25	83.364·5

Egyéb melléküzemek és üzemberendezések.

Gépműhely. Az egyes aknák mellett levő kovács- és kisebb javítóműhelyeket nem tekintve, a pécsi bányakerületben egy teljesen berendezett, vas- és fémöntővel és kazánkovács műhelylyel összekötött, segédgépekkel és gőzpörölylyel ellátott műhely áll fenn, melyben a bánya- és kiterjedt gépműzemhez szükséges tárgyak és szerszámok, továbbá gőz-

kazánok, kisebb gépek, szivattyu-rakatok, csillék és mindenféle a gépészeti szakba vágó tárgyak készíttetnek.

Téglagyár Pécs mellett. E két kemenczéből álló telepen a társaság céljaira szükséges téglafajok állíttatnak elő. Az átlagos évi termelés 600.000 darab.

Kőbányák. Az építkezésnél szükséges köveket a társaság 7 kőbányából nyeri. A homokot szintén saját bányáiból ássa.

A szükséges meszet két mészégető-kemencze adja.

Gőzfűrés. A bányauzemnél szükséges fűrészaruk az András-akna mellett 1889-ben épített, keret-, szalag- és kör-fűrészszel ellátott telepen készülnek. A telep évenként 2000 m^3 fát képes feldolgozni. Hajtógépe egy 14 lóerejű lokomobil.

Szénosztályozás. Hogy az aknából jövő szén, mely különböző szemnagyságu és darabu, fűtőértéke és felhasználási céljához képest osztályoztassék és a széndarabok között még található agyagpala kiválasztható legyen, 7 (Sauer-Mayer. Klönne és Karlik rendszerű) szénosztályozó telep áll fenn. melyeknek mindegyike óránként 140—200 métermázsa szenet képes feldolgozni.

E géptelepeken az aknából jövő szén 5 különböző szemnagyságu szénfajjára osztályoztatik, még pedig:

0—8 mm. átm.	porszén, a nyersszén	48—54 $\%$ -a
8—15 „ „	daraszén, a „	22—24 $\%$ -a
15—30 „ „	diószén, a „	9—15 $\%$ -a
30—80 „ „	koczkaszén, a „	8—15 $\%$ -a

A 80 mm. átmérőn felüli szén „darabszén“-nek nevezetik.

A bányavizek közömbösítése. A bányavizek a szabad kénsav tartalomnál fogva a vasat, különösen a szivattyuk vasalkatrészeit, megtámadják. Ennek elejét veendő, a víz a bányában oltott mészszel kevertetik és azután külön tartályokban vagy vágatokban leülledik.

Villamos világítás. A szabolcsi kerület Ferencz József-aknáján már 1884-ben rendeztetett be villamos világítás. Az utóbbi években a somogyi Rucker-, a vasasi Thommen-, a

szabolesi György- és a pécs-bányatelepi András- és Schroll-akna villamos világítással láttattak el. Így ez időben valamennyi üzemtelepek villamosan kivilágíttatnak, mely czélra 13 iv- és 476 izzólámpa szolgál.

Villamos erőátvitel. A vasasi kerület Thommen-aknáján villamos erőátviteli telep létesült 1892—1893-ban, mely a következő üzemek részére szolgál:

1. egy föld alatt felállított triplex-szivattyu részére, mely percenként 150 liter vizet 152·5 *m.* magasságra emel;

2. egy szénosztályozó készülék, felhuzó készülék 600 *kg.* tiszta súly számára, és

3. a villamos világítás részére.

A hajtógép 18 lóerejű. Egy indicatorral végzett mérés a szivattyu üzeménél 88% és a szénelkülönítő üzemenél 91% haszonmunkát mutatott ki. A szabolesi bányakerület Ferenc József-aknáján a töreceshányó számára az 1896-iki évben egy 109 *m.* hosszú szállító sikló 12° 40'-nyi hajlásszöggel és ehhez kötve egy 420 *m.* hosszú horizontális szállító pálya építetett, melyen a törecesesél rakodott csillék a 23·9 *m.*-el magasabban fekvő hányótérre elektromos energiával hozatnak.

A sikló szállítás végtelen láncvezet, a horizontális továbbítás pedig végtelen sodronykötéssel történik. A hajtáshoz egy 20 lóerejű gőzgép, egy primárgép 10.890 és egy secundárgép 9900 wattal szolgál.

A pécsi bányakerület András-aknáján 1898-ban percenkinti 300 *l.* víznek az 5-ik szintből a 4-ik szintre (60 *m.* magasságra) való emelésére egy 7 lóerejű aszinkron váltó áramu motor triplex szivattyuval építetett.

1899-ben a somogyi Rucker-aknán 3 darab löktetve működő közetfurógép. (Thomson & Houston rendszerű) egy pulzáló egyenáramu géppel, mely hajtását egy 20 lóerejű gőzgéptől nyeri, felállíttatott.

Azonkívül ezen akna legmélyebb szintjén (185 *m.* mélységben) egy triplex-szivattyu áll, mely az oda folyó vizet a 3-ik szintből a 2-ik szintre emeli. Ezen szivattyu 50 *m.* magasságra percenkint 120 *l.* vizet szolgáltat.

Géppel való szállítás a felszínen. 1880 és 1884-ben a szabolcsi kerületben két önműködő láncpálya épült, melyek segélyével a György- és Ferencz József-akna szene a szabolcsi pályaudvarhoz szállittatik.

A György-aknai pálya 378 m., a Ferencz József-aknai pálya 175 m. hosszú.

A vasut esése a György-aknai pálya felső részében $1^{\circ} 45'$, alsó részében 13° . A Ferencz József-aknai pályánál 6° . Mindegyik láncz óránként 700 métermázsa szenet képes elszállítani. E két lánczpálya mozgatása a telt kocsik tulsulya következtében önműködőleg történik.

A harmadik lánczszállítás, mely a pécsi bányakerület Schroll- és András-aknája között építettet, 889 m. hosszú és egy $35\cdot 1$ m. magas hegygerinczen halad át.

E szállítóeszköz a telepházak között, mint mély pálya épült, hogy a közlekedést ne akadályozza. A szükséges hajtóerőt egy, az András-aknán felállított 20 lóerejű gép szolgáltatja.

A vasasi kerület Thommen-aknája részére — mely vasuti összeköttetés hiányában üzemben nem állott — 1892—1893-ban egy 3250 m. hosszú, két tartó és egy szállító aczélcötéllal felszerelt sodrony-kötélpálya építettet, melynek végpontja a Rücker-aknán van.

A pálya az átszelt 7 völgy némelyike fölött 100 m. magasságban halad. A tartó és szállító kötelek felfogására 40 támasz szolgál, melyek magassága 5 és 34 m. között ingadozik. Az aczéllemezékből álló szállítóedények 350 kg. szenet képesek magukba fogadni.

Az óránként elszállítható szénmennyiség 210 métermázsa. A Rücker-aknától a szén egy 2 km. hosszú lóvasuton a Ferencz József-aknánál levő lánczpályához és onnét a lánczpálya segélyével a szabolcsi vasuti állomásra vitetik.

A somogyi Rücker-aknán levő kirakodó állomás 40 méterrel magasabb, mint a vasasi berakodó állomás.

A hajtóerőt egy a Rücker-aknánál álló 20 lóerejű gőzgép szolgáltatja.

Vízvezetékek. Hogy a pécsi és szabolcsi bányakerületek úgy ivóvizben, mint az üzemnél szükséges vizben szükségét ne szenvedjenek, a társulat saját vízvezetékét létesített. A teljes csőhálózat 21 km. hosszú. A naponként rendelkezésre álló vízmennyiség mintegy 680 m³.

E vízmennyiség kis részét erdei források szolgáltatják, míg legnagyobb része a bányászat következtében a szénrétegek fölött feltárt tertiär hegyrétegekből ered, mely a bányavizektől elkülönítve felszínre szivattyuztatik és saját nyomóművein segítségével vezetetik a fogyasztó helyekre.

Telefonhálózat. 1895 óta a pécsi bányaaigazgatóság és a bányakerületek egymás között telefonhálózattal vannak összekötve 14 állomással, melyeknek egymás között való összeköttetését a pécsi kerület András-aknáján levő központ végzi.

A vasasi sodronypályának kezdő és végpontja szintén telefontal van összekötve.

Az egész hálózat 3431 km. hosszú.

Különféle üzemi és biztonsági berendezések. A munkásoknak a bányába való be- és kiszállítása szállítógépekkel történik; a szállítókas fogó-készülékkel van ellátva, mely a kötél elszakadásakor azonnal működésbe jő. A szállítógépek kötélkorongjainál a legtöbb bányában kikapesoló készülékek is vannak, melyek vigyázatlan magasra húzásnál a szállítókast kikapesolják és ez által a kötelek szakadását és a munkások sérülését megakadályozzák.

A bányák mélységéig lépcsős lajtorják is vannak, melyeken a munkások géptörések vagy aknajavítások alkalmával a bányát elhagyhatják. Az egyes aknák, illetőleg bányák a föld alatt is közlekednek egymással. Emberek vagy tárgyak lezuhanása ellen rácsok, csapóajtók és aknaelzárások alkalmaztatnak.

A bányából a felszínre való értesítések adására villamos és pneumatikus jelek szolgálnak, melyek harangjelzéssel a gépközelítőhöz továbbítatnak, kinek közelében magyarázó tábla van felfüggesztve.

Az 1898. év végével létező gépek áttekintése.

Gépek	Darab	bányakerület			Tartalékban	Összesen
		Pécsi	Szabolcsi és somogyi	Vasasi		
Szállító-gépek	10	3	3	2	9	24
Vízemelő-gépek	6	4	4	2	2	14
Szellőztető-gépek	3	4	—	1	1	9
Légszűrőgép	—	—	—	—	—	1
Különféle hajtógépek	8	8	—	2	—	18
Felhúzó-gépek	2	4	—	—	—	6
	Lóerő	1213	613	361	593	2780
Hengeres kazánok	Darab	35	30	11	3	79
Tüzesőtes kazánok	"	7	6	—	—	13
Csoportkazánok	"	5	—	—	3	5
	Futófelület m^2	2124 ⁵⁶	1484 ⁷⁵	568 ¹²	165	4342 ³³
Forralók	Darab	39	38	11	3	91
Tápláló készülékek	"	32	18	6	4	60
Előmelegítők	"	12	9	2	2	25
Kazánviztartályok	m^3	946 ⁵	449 ³	610 ⁷	—	2006 ⁵
Nyomó szivattyu-rakatok	Darab	25	13	7	—	45
Szívó szivattyu rakatok	"	4	—	—	2	6
Szellőztetők	"	4	3	1	4	12

Az 1898-ik év végével létező összes épületek és lakoházak áttekintése.

	K Ö Z S É G					Összesen
	Pécs	Szabolcs	Somogy	Vasas	Hosszu- Hefény	
Templom	1	2	.	2	.	1
Iskolai épületek	3	7
Lakoházak	183	115	21	43	10	372
Vendéglők	2	1	6	1	.	10
Présházak	12	.	.	4	.	16
Élelmi raktárak	1	1	.	1	.	3
Kórházak	1	1	.	1	.	3
Temető és hullakamara	1	1
Irodák és rendelő-szobák	5	3	1	2	.	11
Akna-, gép- és kazán-házak	11	7	2	2	.	22
Dinamit- és puskaporlárak	3	4	1	2	.	10
Kezelési épületek és felszeretek	38	26	11	8	.	83
Szénmosó	2	1	.	.	.	3
Brikett-gyárak	1	1	.	.	.	2
Laboratorium	1	1	.	.	.	2
Kovács- és egyéb műhelyek	3	2	1	1	.	7
Szénclüönítők	2	3	1	1	.	7
Koksz-	20	40	.	.	.	60
Mész- } kemenczék	2	2
Tégla- }	2	2
Sütő	2	1	.	.	.	3

Vegyészeti intézet.

A széntelepek nagy száma, melyek nem mind alkalmasak egy és ugyanazon célra, a termelt szénnek folytonos vizsgálását teszi szükségessé, hogy a különféle használati célok és a szénfogyasztók követelményei tekintetbe vétetvén, a szénminőség helyes kiválasztása eszközölhető legyen.

Ezen célból Pécsbányatelepen minden segédeszközzel felszerelt vegyészeti intézet van berendezve. A vizsgálat első sorban a hamu-, másodsorban a bitumentartalomra és a szén tapadó képességére, a hamu alkotó részeire, a legcélszerűbb keverési arányok megállapítására stb. terjed ki.

E mellett a külön e célra berendezett kázántelegen nagyobb fűtő és elgőzölési próbák is végeztenek.

Az intézet feladataihoz tartozik még a különféle üzemi anyagok (olajnemek, zsiradékok stb.) megvizsgálása tisztaságukra és használhatóságukra nézve.

1898-ban az intézet 13.833 különféle elemzést eszközölt.

1896. évben Szabolcson és Vasason is létesültek kisebb vegyészeti állomások, hogy szükség esetében a szén tisztasága gyorsan megállapítható legyen.

Gyarmatosítás.

Miután mindjárt a bányászat megkezdésénél elégséges munkás állomány elhelyezése a körülfekvő helységekben lehetetlen volt, az idegen munkások elhelyezéséről kellett gondoskodni. Jelenleg két főtelep van, egy a pécsi és egy a szabolcsi bányakerületben; azonfelül 14 kisebb telep az egyes üzemi pontok közvetlen közelében. Ezekben összesen 442 társulati lakóház áll 1371 lakással. Továbbá 4 társulati vendéglő, 3 kenyérsütőház, 3 élelmi raktár, 1 templom, 7 iskolaépület, 1 kioszk, 1 kórház, 2 szükségkórház, 1 kórházi mosókonyha, 1 hullakamara és 1 temető.

Minden lakás konyhakerttel és gazdasági épületekkel van ellátva az eleség elhelyezésére és háziállatok (disznók, kecskék, baromfi stb.) tartására.

A lakások a munkásoknak mérsékelt bérért vannak kiadva, azonfelül házisükségletükre bizonyos szénilletményt is kapnak ingyen. A társulati lakás kibérlésére nem kényszerítetnek és a munkások tetszésére van bizva, hogy ezekben vagy magánházakban lakjanak.

A távolabbi falvakban lakó munkások részére, kik csak pihenőnapokon mehetnek haza, több hálóterem van berendezve.

A bányaműhöz tartozó és kezelési célokra nem szükséges földbirtokok (szőlők, szántóföldek és rétek) a munkásoknak mérsékelt árakon bérbé vannak adva.

A közrend és biztonságról Bécsbányatelepen Pécs városa gondoskodik, mely egy alkapitányt és több rendőrt tart itt állandóan. A 4 falusi község részére az állam Szaboleson csendőrállomást tart fenn, melynek használatára a társulat ingyen engedett át épületet.

Egyes üzempontoknál a munkások és felvigyázók használatára több fürdő van berendezve.

Munkásviszonyok.

Midőn a társaság a pécsi szénbányákat kiaknázni kezdte, leginkább idegen bányamunkások ide telepítésére volt utalva. miután a benszülött lakosság a szőlőművelésnél és egyéb földművelési munkáknál elég foglalkozást talált és a bányaművelés felé csak ritka esetben fordult.

Az idegen bányamunkások főleg Felső-Magyarország szláv megyéiből és a Szepességből jöttek; azonfelül a cseh és morva bányavidékekről, továbbá Stiriából és Krajnából. Az alárendeltebb felszíni bányamunkák teljesítésére mindjárt kezdetben nagyobb számu idevaló munkás jelentkezett.

A legénységnek ma is képviselve van az Osztrák-Magyar Monarchia valamennyi nemzetisége, de lassanként a belföldi elem nyerte el a többséget, úgy, hogy ma 3222 főnyi állományból 75 százalékot tesz ki. Azonfelül még 465 napszámos és építőmunkás, valamint 266 nő van alkalmazva, kik na-

gyobbrészt idevalók, úgy, hogy a bányauzem a hivatalnokokon kívül 3953 személyt foglalkoztat.

A bányamunkásokat sajátosságosan jellemzi a nagy vándorlási kedv. Sokan hosszabb vagy rövidebb itt tartózkodás után más vidékekre költözködnek, de rövid idő múlva ide ismét visszatérnek; maradásuk soha sem állandó, mert alkalom adtán ismét hazát változtatnak. Nem csodálkozhatunk, hogy azon munkásoknak, kik könnyebb távozásuk miatt butoraikat és egyéb tulajdonukat elvesztegetik és e miatt mindenütt és mindenben, a mi az élet kényelmére szolgál, szűkölködnek, a vándorlási kedv második természetükké válik. Természetes az is, hogy ezen valóban birtok nélküli elemek a szocializmusnak legalkalmasabb anyagát képezik.

A falusi lakosság is, mely bányászat mellett a földművelést is tovább üzi, szintén gyakran elhagyja a fáradságosabb bányamunkát, de azután a biztosabb és jobb kereset által vonzatva, ismét visszatér.

A legénységnek ezen változása évenként 800—1200 főre terjed ki.

A legtöbb munkás, annak idejében családot alapít. A szorgalmas és kevésbé vándorló munkások bizonyos jóléthez jutnak, mely lakásuk kényelmesebb és szebb berendezésében nyilvánul. Mások pénzt takarítanak meg, melyen a bányák közelében birtokot vásárolnak és saját házakat építenek.

A nőtlen munkások lakásba és ételmezésre a nősökhöz szegődnek.

A társaság a munkások anyagi és szellemi jólétéről lehetőleg gondoskodik különféle intézményei által (gyarmatosítás, egyház, iskola és népkönyvtár, társ pénztár, ételmezési raktárak).

A bányamunkások 8 óráig, egy részük, mert az üzemi viszonyok másképen nem engedik meg, 12 óráig (pihenő idővel) dolgoznak. A felszíni munkásoknak a pihenő óra beszámításával 11—12 óráig kell dolgozniok.

A munkabéreket kielégítőeknek kell mondani és magasabbak, mint a közelebb fekvő bányáknál.

Miután a munkák legnagyobb részben szakmányban adatnak ki, azon közmondás, „milyen a munka, olyan a fizetés“, itt különösen érvényre jut úgy, hogy a szorgalmasabb munkások megfelelően többet keresnek. A bérek, ellentété legnagyobb a hivatásos bányamunkások és azon falusi lakosság között, mely a bányamunka mellett földmívelést is üz, melynek munkaképessége mind mennyiség, mind minőség tekintetében sokkal kisebb, a mi a kétféle foglalkozás mellett természetes is.

Munkabeszüntetésektől az itteni bányaművek se maradtak óva. Ilyenek 1882 és 1893-ban voltak, mindkettő szocialisztikus felbujtások által előidézve, miután a munkások túlzott követeléseit, ezek között első sorban 4—6 korona biztosított kereset 8 órai munkaidő mellett mindenféle szakmáymunkáknál teljesíthetők nem voltak.

Ezen munkaszünetelésnél mind a társulatnak, mind a munkásoknak tetemes anyagi kárak volt.

Vallási ügyek.

A társasági bányatelepek lakossága tulnyomó részben római katolikus vallású, kiknek vallási szükségleteit részére a társaság Pécsbányatelepen 1861-ben egy római kath. plébániát alapított, templommal és papi-lakkal ellátta és melyet ma is saját költségén tart fenn.

Ezen plébániában körülbelül 4000 lélek él.

1898-ban volt 152 szülés, 102 haláleset és 56 esketés.

A szabolcsi és vasasi bányakerület területén a falusi lakosság részére plébániák már azelőtt léteztek, azért a társaság az illető plébániahivatalokkal való egyezség útján gondoskodott itt és az egyházi illetményeket a teleplakosság érdekében általány-összegben a munkások helyett maga fizeti.

A kisebb számú evangel. vallású munkásokról szintén ily módon gondoskodott.

Iskolák.

A bányaművelés fejlődése és nagyobbodása folytán indítatva volt a társaság iskolákat is alapítani és azok fentartását elvállalni, hogy munkásai gyermekeinek a szükséges iskolai nevelést megadhassa.

A legrégebb iskola pécsbányatelepi, melyet már 1856-ban alapított egy tanítóval és mely azóta annyira növekedett, hogy jelenleg a hitoktatón kívül 6 tanító és 4 tanítónő van alkalmazva.

A tanítók közül egyet Pécs szab. kir. városa, a többit a társaság fizeti.

A tanítás céljaira Pécsbányatelepen 2 emeletes iskolai épület szolgál, keletre néző homlokzattal. Az egyik épületnek 5 nagy terme, lépcsőfeljárata, tanácskozási terme és szertára van. A nyugati oldalon a fákkal körülvett tornázó-, játszótér és iskolai kert.

A másik épületben 3 tanterem, 1 iroda, 1 folyosó, 1 könyvtár van. Két tanterem a szomszédházban van elhelyezve.

Az iskolák a szükséges tanszerekkel teljesen el vannak látva. Tanítványok jutalmazására több alapítvány van: az iskolai vizsgálatok alkalmával azonkívül pénzbeli ajándékok és könyvek osztatnak szét.

Szabolcson két iskola van. Az egyik 1870-ben a pécsi székesegyházi uradalom és a társulat között kötött bányabérszerződés értelmében alapított és katolikus jellege van, míg a többi 3 iskola közös jellegű. Az iskola, mely mellett a tornatér van, egy tanteremből áll; itt egy tanító működik.

A Györgybányának megvételekor itt már volt iskolája egy tanítóval, melynél a bányaművelés fejlődése folytán jelenleg 3 tanító és 1 kézimunka-tanítónő működik. Az iskolában 3 tanterem és közelében a kert van.

Mindkét iskolában, habár jogilag el vannak választva, különben egységes alapon történik az oktatás.

Az 1873-ban alapított vasasi iskolának 2 tanterme, tornatere és iskolakertje van, 2 tanítóval és 1 kézimunka-tanítónővel.

A gyermekek száma az 1897/98-iki év elején kitett:
Pécsbányatelepen 579 hétköznapi isk., 208 ism. isk.

Szabolcs	..	277	124
Vasason		176	62

Összesen 1426 növendék.

A tanítási nyelv valamennyi iskolában a magyar.

Iskolai és népkönyvtár.

A társaság 1865-ben az iskolai oktatás támogatására, továbbá önművelés és szórakozás czéljából Pécsbányatelepen könyvtárt alapított, melyben jelenleg 2621 kötet van.

Élelmezési raktár.

Hogy a bányatelepeken lakó hivatalnokok és munkások élelmi szerekkel elláthatók legyenek, három élelmi raktár áll fenn.

Ezen raktárakban nemcsak mindenféle élelmi czikkek, hanem ruhák, fehérneműek és más háztartási czikkek is kaphatók.

Az eladás iparszerű nyereség nélkül történik. A bevásárlási árakhoz a kezelési költségek fedezésére néhány százalék ugyan hozzá számíttatik, az év végén fenmaradó tiszta jövedelem azonban a bevásárlás arányában, mint osztalék (rendesen 3—5%) készpénzben a fogyasztók között kiosztatik.

Mivel a bevásárlás nagyban történik, a társaság vonalain szállításra díjmérséklést ad, ezen intézmény a munkások javát igen előmozdítja.

Az áruforgalom évenként mintegy 400.000 koronát tesz ki. Idegenek nem kaphatnak e raktárakból és saját munkásaink sincsenek kényszerítve, hogy szükségletüket innét fedezzék.

Társpénztár.

Azon időben, midőn betegség vagy elhalálozás esetére betegpénztárak és biztosító intézetek még sehol sem léteztek, az összetartozás és a folytonos közös veszély már mintegy 600 év előtt megteremtette a bányamunkásoknál munkakép telenség és elhalálozás esetére a biztosító intézmény azon első nemét, mely ma is ugyanazon alapokon, mindenütt, a hol bányaművelés van, a „társpénztár“ elnevezés alatt létezik.

A pécsi bányászok társpénztára 1855-ben létesült s a munkabérek bizonyos százalékának levonásából, továbbá a bányák tulajdonosának, a dunagőzhajózási társaságnak, önkéntes adományaiból oly törzsvagyonná fejlődött, mely magát kezdettől fogva zavartalanul fentartva, jótékony működését szakadatlanul kifejtette.

Alapszabályai értelmében e társpénztár tagjait és azok családtagjait betegség esetében díjtalan orvosi kezelésben, a gyógyszereknek díjtalan nyújtásában, betegpénzek kifizetésében, rendkívüli pénzsegélyekben, állandó rokkantság esetén nyugdíjban, halál esetén temetési költségekben, végre az özvegyek és árvák ellátásában részesíti.

Kezdetben csupán 80 tagot, az 1898. év végén pedig

2943 állandó

623 nem állandó (betegpénztári)

összesen 3566 fizető tagot

számlált és 849,954 korona 30 fillérenyi vagyonnal rendelkezett, mely legnagyobbreszt értékpapirokból, továbbá kölcsön követeleésekből és néhány ingatlanból áll. A társpénztárhoz tartoznak az összes bányamunkások és felvigyázók, míg a hivatalnokok az I. cs. k. szab. dunagőzhajózási társaság nyugdíjalapjának tagjai.

A társpénztárból jelenleg 241 rokkant, 173 özvegy, 124 árva kap segílyt.

Az egészségügyi szolgálatot a bányákon egy Pécssett székelő főorvos, 4 bányorvos, egy kórházi sebész-segéd, egy betegápoló, két szükségleti ápoló és több szülésznő teljesíti.

Kórházi kezelést igénylő betegek befogadására Pécs-bányatelepen egy főkórház 40 ágygyal s a bányákon két szükségesi kórház, egyenként 4 ágygyal áll rendelkezésre. Az utóbbi években fenyegető kolera-veszély miatt járványkórszobák rendeztetek be.

Az utóbbi években történt bányavételeknél külön társ-pénztárak is kerültek a társulati igazgatás alá, még pedig:

A somogy-vasgyármezői társ-pénztár, 1898. végén 65.826 k. 06 fillér vagyonnal

387 taggal,
10 rokkanttal,
5 özvegygyel,
7 árvával.

A társ-pénztárak a törvényesen előirt betegsegélyző pénztárak szolgálatát is végezik, melyeknek tagjai (a nem állandó tagok) csekélyebb járulékok mellett, a nyugdíjellátást kivéve, a társ-pénztár valamennyi jótéteményeiben részesülnek.

Kiállított tárgyak.

Közel-, köszén-, sajtolt- és pirszénminták. Szénelőkészítési modell. Wiesner-féle szarvas csatorna modell. Wiesner és Kirchhof-féle biztonsági lámpa. Térképek, graphikonok termelésről és munkás-létszámról.

